

iskolai végzettségű részéből kerül ki, és ma is félparaszti-félmunkás életformában él. Ugyancsak ide sorolhatók az életforma- és életmódváltás állapotában élő rétegek tagjai, akik az ország távoli vidékeiről, tanyákról a fővárosba vagy más nagyvárosok új lakótelepeire költöztek. Ezek nem kis hányadát alkotja a cigány népesség és a falusi lakosság legalacsonyabb szociális-kulturális színvonalon álló csoportja.

A felsorolás folytatása helyett hadd tekintsük át a kulturális befolyásolás lehetőségeit. Első helyen az *e rétegekhez tartozó gyermekekre* gondoljunk, az ő művelődési lehetőségeik megteremtésére, kulturális igényük kialakítására. E tekintetben az iskolai és a közművelődési könyvtáraknak az úttörőmozgalommal, a szülői munkaközösségekkel és a tantestületekkel összefogva arra kell törekedniük, hogy növekedjék az olvasás, a tanulás, a művelődés tekintélye, gyorsuljon a szociális beilleszkedés folyamata. A felnőtteknek térben és időben

a legközvetlenebbül hozzáférhető könyvtári szolgáltatást kell nyújtani: a gondok ismeretére alapozott irodalomajánlást és a megfelelő információk hozzáférhetőségét.

Hiba volna a közművelődést mindenhatónak kikiáltani e gondok enyhítésében. Nyilvánvaló, hogy a kibogozhatatlanul összefonódó és összekapcsolódó, különböző eredetű hátrányok felszámolása és kiegyenlítése nem képzelhető el csupán kulturális, közművelődési eszközökkel. Lelkiismeretünk azonban nem lehet nyugodt abban a tekintetben, hogy ezen a téren már mindent megtettünk, ami lehetséges! Ezeket a feladatokat jobban figyelmük középpontjába kell állítaniuk a közművelődésben dolgozóknak, rá kell hangolódniuk az emberiség hullámhosszára, de jótékonykodás nélkül, csakis a felelősséggel vállalt partnerkapcsolatok révén!

Bartos Éva

Az Ómagyar Mária-siralom hazatérése

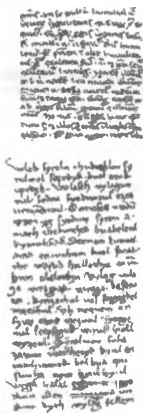
Olvasóinknak csak néhány szóban kell jelezniünk, hogy a számunkra oly fontos nyelvemlék-költemény egy 13. századi latin pergamenkódexben („Sermones” = beszédek) maradt fenn, amely vallásos elmélkedéseket, prédikációkat, bibliai szövegmagyarázatokat tartalmaz, s üresen hagyott lapjaira teológiai szövegeket, beszédfogalmazványokat jegyeztek föl. Ezek egyike a középkori latin himnuszirodalomban „Planctus Sanctae Mariae” címen ismert Mária-siralom első része. A kódex 134. lapjának fonákjára valaki leírta a siralom szabad, részben szó szerinti, részben gondolat szerinti magyar fordítását.

Az Ómagyar Mária-siralom 37 sorból, 132 szóból áll. Sajnos, a szövegnek több mint felét (nem értvén a magyar nyelvű szöveget) utóbb el akarták tüntetni. Szerencse, hogy a nyelvemlék fölfedezésekor (1922) készített fényképeken a valamikor kitörölt szöveg igen jól olvasható. Kiváló kutatók egész sora (Gragger Róbert, Jakubovich Emil, Pais Dezső, Mészöly Gedeon, Bárczi Géza, Horváth János, Szabolcsi Bence, Vargyas Lajos, Benkő Lóránd, Mezey László) elemezte a Mária-siralom irodalmi, nyelvészeti, ritmikai vonatkozásait.

A kódex sorsa valóságos irodalomtörténeti „krimi”. 1910-ben a híres müncheni antikvárius,

J. Rosenthal vásárolta meg valahol Toscanában. 1914-ben — az első világháború kezdetén — a német hadsereg elpusztította a leuveni (lőweni, louvaini) egyetemi könyvtárat. A versailles-i békeszerződés arra kötelezte a német államot, hogy pótolja az okozott háborús károkat. A német jóvátételi bizottság — egyebek között — a „mi” kódexünket is megvásárolta. Mielőtt ez a dokumentum a leuveni egyetemi könyvtár tulajdonába került volna, G. Leidinger egyetemi tanár, a müncheni bajor állami könyvtár kéziratárának igazgatója a lajstromozás során felfigyelt a latin nyelvű kódex egy, számára ismeretlen nyelvű szövegére. Fölhívta rá a magyarul is tudó F. Babinger würzburgi egyetemi magántanár figyelmét, ő pedig azonnal értesítette Gragger Róbert berlini egyetemi tanárt fölfedezéséről. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter szakértőként Jakubovich Emil, a kiváló nyelvtudóst, az OSZK főkönyvtárosát küldte Berlinbe a kódex, illetve a magyar vers megvizsgálására. Az eredmény: a „Sermones” című kódex az első magyar verset tartalmazza, amely a XII. században, némelyek szerint a XIII. század elején íródott.

Itthon, Magyarországon természetesen igen nagy feltűnést keltett ez a szinte páratlan fölfede-

zés. Érthető az óhaj: meg kell szerezni hazánknak az Ómagyar Mária-síralmat tartalmazó kódexet. 1923 márciusában *Holub József*et, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatóörét (a későbbi pécsi egyetemi professzort) *Hóman Bálint* könyvtárigazgató azzal bízta meg, hogy belgiumi hivatalos útja során tárgyaljon a kódex megszerzéséről.

Holub Józsefnek két latin nyelvű kódex és öt ősnymtatvány felajánlására volt felhatalmazása, a belga fél — *L. Stainier* igazgató — elvileg ugyan elismerte a magyar kérés jogosságát, de a felkínált cserét nem fogadta el. Kissé korai volt az ajánlat: Holub József szerint a belga igazgató így fogalmazott: „kombinálni... a cserét inkunábulumokkal [ősnymtatványokkal] addig, míg a németek részéről a könyvtár számára történő szállítások befejezést nem nyernek, technikailag lehetetlen!”

A tárgyalásokat tudtunkkal nem újították fel, s az egyre feszültebb európai helyzet, majd a második világháború lehetetlenné tették a további tárgyalásokat.

A háború során a Sermones-kódex csodával határos módon elkerülte a végső pusztulást. *Bárczi Géza* professzor 1947-ből származó tudósítása szerint a leuveni egyetemi könyvtár ismét súlyos károkat szenvedett, épülete leégett. A kódex azonban egy elrejtett páncélszekrényben épségben maradt, így ismét felcsillant megszerzésének reménye. *Bárczi Géza*nak az volt a benyomása, hogy az ottani egyetem vezetői elképzelhetőnek tartják a cserét, ha a magyar fél megfelelő ellenértékeket kínál föl.

1955 szeptemberében *Varjas Béla*, az OSZK akkori főigazgatója ellátogatott a leuveni katolikus egyetem könyvtárába, s csereajánlatot tett a könyvtár vezetőinek. Ezt az egyetem vezetői nem fogadták el.

Különféle okok miatt csak 1964-ben vethette

föl az OSZK vezetősége (*Jóború Magda*, *Sebestyén Géza*) a csere gondolatát, ezúttal szélesebb, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, könyvtártörténeti alapokon dolgozva ki a javaslatot *Csapodi Csabáné* és *Keresztury Dezső* közreműködésével.

Közben *Réczei László* nagykövet, majd tudósaink közül *Benkő Loránd*, *Mátrai László* és *Mezey László* is lépéseket tettek a kódex megszerzésére. Sajnos, sem az OSZK 1964-es ajánlata, sem az imént említett akciók nem jártak sikerrel.

1972-ben *Kovács Máté*, az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke járt Belgiumban, s *W. De Hennin* igazgatóval tárgyalt a kódex hazakerüléséről. Az említett év augusztusának végén Budapesten, az IFLA konferenciája után további tárgyalásokra kerülhetett volna sor, de *Kovács Máté* éppen az IFLA-tanácskozás idején váratlanul elhunyt, emiatt a tárgyalások ismét félbeszakadtak.

A hevenyes években a csere számára kedvező helyzet jött létre: a leuveni katolikus egyetem flamand és vallon részre vált szét, s a mi kódexünk a flamand rész birtokába jutott. E könyvtár vezetői elfogadták a csere gondolatát, s az OSZK „diplomata” osztályvezetői (elsősorban *Soltész Zoltáné*, mellette *Wix Györgyné* és *V. Windisch Éva*) *Jóború Magda* főigazgató irányítása mellett 1980 márciusától kezdve tárgyaltak a mindkét felet elégitő cseréről.

Soltész Zoltáné az OSZK régi nyomtatványok tára állományából és a kéziratárból megfelelő csereanyagot állított össze. 1982 januárjában *J. Roegiers* igazgató megtekintette a felkínált anyagot: a megegyezés rövid idő alatt létrejött. Ennek értelmében a Sermones-kódexért az OSZK 12 ősnymtatványt, 24 darab 16—17. századi nyomtatványt, továbbá egy 18. századi kéziratos gyűjteményt engedett át a leuveni katolikus egyetem könyvtárának. Valamennyi átadott kötet a flamand tudomány-, könyv- és művelődéstörténet értékes dokumentuma; több kötetben az egykori flamand tulajdonosok (posszessorok) bejegyzései is fennmaradtak. Magyar vonatkozású mű nincs az átadott dokumentumok között.

A kódexet május 24-én *P. de Somer*, a leuveni katolikus egyetem rektora, *T. Peeters* professzor, az egyetem könyvtári tanácsának elnöke és *J. Roegiers* igazgató adták át *Zircz Péter* főigazgató-helyettesnek, az OSZK vezetősége jelenlétében.

A számunkra annyira fontos kódexet az OSZK kéziratárbán helyezték el, a Halotti Beszéd szomszédságában. Nemzeti kincsünk „felfedezése” után 60 évvel végre a nemzeti könyvtárba került.

Haraszthy Gyula